

МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'22:130.123

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2025.138.5063>

ПОЯСНЮВАЛЬНА СИЛА СЕМІОТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ: СПРОБА СЕМІОТИКА ЗАЗИРНУТИ У ФІЛОСОФІЮ МОВИ

Надія Андрейчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
nadiya.andreychuk@lnu.edu.ua*

У статті розглянуто природу мовного знака з оглядового майданчика науки про семіозис – дію знаків. Зроблено стислий огляд розвитку семіотичних ідей та проаналізовано моделювання зв'язку значущих сутностей, що формують знак, у різних наукових школах. Виокремлено двоїсті та троїсті моделі знака з опорою на аналіз зв'язку: а) знаконосія та його значення (двоїсті моделі) та б) засобу представлення, засобу ментального відображення та об'єкта представлення (троїсті моделі). Зосереджено увагу на обґрунтуванні твердження про те, що тлумачення природи знака та сутностей, що утворюють різні моделі, невіддільне від тлумачення природи значення у семантиці. Висловлено припущення, що референційна теорія значення, представлена трикутником Огдена–Річардса, ґрунтується на моделі семіозису Чарльза Пірса. Постульовано, що з погляду семіотики філософія мови є не що інше як розгляд природи мовних знаків через їхнє включення у троїсте відношення та природи семіозису, що уможливило комунікацію.

Ключові слова: семіотика, семантика, знак, моделювання, семантичний трикутник Огдена–Річардса, Чарльз Пірс.

*Omnis doctrina vel rerum est vel signorum, sed
res per signa discuntur.*

*Усіляка наука про речі є наукою про знаки,
втім речі пізнаються через знаки.*

(Августин Аврелій)

Вступ. У сучасній гуманітарній думці термін ‘семіотика’ асоціюється радше з традицією, ніж із низкою доктрин. Ця традиція від стоїків із Секстом Емпіриком до Середніх віків із Св. Августином, і далі до XVIII століття з Локком і Ляйбніцом, і нарешті до XX століття з Пірсом і Соссюром пов'язана з видатними моментами

дієвості¹ семіотики, що визначили нашу європейську епістему. Семіотична дієвість завжди була присутня в організації знання, хоча лише нещодавно (останні чотири – п'ять десятиліть) наукова спільнота знову почала це усвідомлювати. Визначальним для цієї дієвості є те, що усі семіотично орієнтовані студії завжди були спрямовані на пошук наукового тлумачення знака, оскільки це давало можливість систематизувати всіляке знання, включаючи знання про мову як найважливішу систему знаків. Отож семіотика від самого її зародження мала потенціал слугувати інструментом упорядкування методологічних засад науки, а вся її історія засвідчує вагомий внесок у розвиток різних галузей знання.

Мета цієї статті – 1) показати нерозривний зв'язок семіотики й семантики та обґрунтувати вагомість опорних ідей, породжених теоріями знаків, для конструювання загальної теорії значення; 2) привернути увагу до значущості моделювання знака та потенціалу семіотичних моделей для тлумачення семантики мовних сутностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом спроб семіотиків зайти на територію семантики й вказати на витoki окремих суперечностей, які виникають під час розгляду феномена значення, було чимало. Натепер не випрацювана трансдисциплінарна теорія значення, хоча безперечно філософи, логіки та семіотики не оминають увагою здобутків семантики, оскільки засадничим філософським питанням завжди було й залишається досягнення процесів породження та інтерпретації смислу при взаємодії людини зі світом. Вивчення зв'язку семіотики з питаннями семантики, логіки та філософії мови знаходимо у багатьох знаних філософів, серед яких Едмунд Гуссерль [20], Бертран Рассел [26], Готлоб Фреге [19], Людвіг Вітгенштайн [29], Вілард Квін [25], Умберто Еко [18] та ін. Хоча природа знака, перш за все мовного, не є основним предметом вивчення у працях згаданих вище філософів, однак, оскільки головню йдеться про зв'язок свідомості з процесами означання, то не можна уникнути розгляду зв'язку засобів представлення об'єктів (знаконосців) та способів їхньої інтерпретації.

Обсяг англomовних наукових праць, що присвячені різним питанням теорії знаків, вражаючий, однак україномовної семіотики практично немає. Можемо говорити лише про увагу до окремих аспектів лінгвосеміотики, оскільки в українському мовознавчому дискурсі більшість досліджень опираються на тлумачення мови як знакової системи. Лише окремі дослідники звертаються до загальних питань природи знаків [1; 4; 6; 8]. Спроби узагальнити тлумачення мовного знака зроблено в трьох спеціальних україномовних словниках. Йдеться про термінологічну енциклопедію сучасної лінгвістики, укладену Оленою Селівановою [9], “Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики”, укладений Аллою Мартинюк [7], та енциклопедію “Українська мова”, опубліковану науковцями Інституту мовознавства імені О. О. Потебні та Інституту української мови НАН України [10]. Перша згадана енциклопедія не містить статті

¹ Термін ‘дієвість’ (agency) застосовуємо у значенні, в якому він розглядається в теорії дії [28]. Зокрема, опираємося на постулат цієї теорії, що щоразу, коли сутності вступають у причинно-наслідкові зв'язки, вони діють одна на одну та взаємодіють одна з одною, модифікуючи одна одну. У цьому дуже широкому сенсі можна говорити про інтелектуальні ідеї однієї науки як про дієвців (agents), що чинять вплив на ідеї в інших царинах знання.

‘знак’, втім до неї включено статтю ‘семіотичний трикутник’, де подано стислий огляд моделей знака, запропонованих дослідниками різної методологічної орієнтації [9, с. 533–535]. Алла Мартинюк включає до словника розлогу статтю ‘мовний знак’, у якій розглядає об’єктивістські, суб’єктивістські, емпіричні та діяльнісні теорії мовного знака з увагою до моделей, випрацьованих цими теоріями. Вона стверджує, що натеper об’єктивістське розуміння мовного знака складає імпліцитну методологічну основу переважної більшості мовознавчих досліджень. Об’єктивістські моделі опираються на субстанційні теорії значення, що поділяються на два різновиди: референційний (значення ототожнюється з предметом) та концептуалістський (значення ототожнюється з поняттям). Останній різновид називають також ідеаційним².

В енциклопедії “Українська мова” розміщено статтю відомого українського мовознавця Олександра Мельничука ‘Знак і значення в мові’ [10, с. 191–192], де вже сама назва статті вказує на розгляд знака в тісному зв’язку зі встановленням його відношення до означуваного (семантика в тлумаченні Чарльза Морріса). Однак системного представлення теорії знаків чи спеціальних статей, присвячених природі знака обмаль. Національний репозитарій академічних текстів (див. <https://nrat.ukrintei.ua/>) за запитом ‘мовний знак’ дає інформацію лише про одну докторську дисертацію. Це дисертація Сергія Єрмоленка, у якій розглядається знакова структура мовної одиниці [3]. Єрмоленко є також редактором ще одного короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів, до якого включені статті ‘знак’, ‘мовний знак’ та ‘знакова теорія мови’ [11].

Отож з цього стислого огляду бачимо, що систематизація поглядів на тлумачення природи знака, зокрема мовного, в контексті його моделювання та інтерпретації залишається актуальним питанням україномовної семіотики. Спробуємо розглянути це питання з погляду зв’язку семіотики та семантики, який вбачаємо в тому, що вони мають спільний об’єкт: значення знака.

Методологія дослідження. Методологічно стаття ґрунтується на таких ключових принципах наукового дослідження як урахування наукового контексту та принципу системного підходу. Останній дає змогу забезпечити інтеграцію знань, накопичених у філософії, логіці, семантиці, семіотиці та мовознавстві у процесі розгляду питання природи знаків та їхнього моделювання для поглиблення теорії значення. Дослідження ґрунтується на трьох **засадничих твердженнях**: 1) розвиток загальної семіотики невіддільний від розвитку філософської думки; 2) виклики семіотики такі самі, як виклики семантики: оволодіти різними аспектами значення; 3) розгляд моделей знака,

² Класичними філософськими теоріями значення стали шість теорій, що їх виокремив Джон Лайонс: 1) референційна (чи денотаційна) теорія (значенням виразу є те, до чого він відноситься); 2) ідеаційна чи менталістська теорія (значенням є те, з чим асоціюється ідея чи концепт у розумі того, хто розуміє вираз); 3) біхейвіористська теорія (значенням виразу є або стимул, що його породжує, або реакція на цей стимул або поєднання їх обох); 4) функційна теорія (the meaning-is-use theory) (значенням виразу є його вживання в мові); 5) верифікаційна теорія (значення виразу визначається шляхом встановлення істинності чи хибності речення чи пропозиції, що містить цей вираз); 6) теорія забезпечення істинності (значенням виразу є його внесок у забезпечення істинності речення, що його містить) [21, с. 40].

зокрема представлених семіотичними трикутниками, може забезпечити експліцитну оцінку зв'язку семіотики та семантики.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. Вагомі теоретичні міркування не можуть бути повністю усвідомлені без ретроспективного вивчення їхньої появи, тому обґрунтуванням для першого твердження слугує те, що від теорії умовиводів, запропонованої стоїками, до сучасних теорій семіозису всі семіотично орієнтовані студії завжди були спрямовані на пошук наукової абстракції в тлумаченні знака³. Зазначимо, що перші розмисли стосовно природи останнього ґрунтувалися на зв'язку сутностей, що сприймалися, та сутностей, що усвідомлювалися. Ймовірно, що розуміння такого зв'язку початково сформувалося в контексті немовних знаків. Низка дослідників [16; 22; 17] підтримують думку про те, що розуміння знака як чогось, що вказує на щось інше, укорінене в розгляді медичних симптомів, кримінальних доказів, прогнозів погоди, прикмет-передбачень тощо: наприклад, дим, відбитки ніг, синці, шрами чи руїни будівлі. Найдавніші тексти, що стосуються цього питання, знаходимо у Гіпократата в V ст. до Різдва Христового та у римських авторів Ціцерона й Квінтіліана, які в класичний період застосовували термін *semeion* як синонім до *tekmēron* у значенні свідчення, доказу чи симптому того, що було недоступне, принаймні тимчасово, для фізичного сприйняття. Зазвичай йшлося про дим як знак вогню, хмари як знак наближення шторму чи гарячку як знак лихоманки. У цих випадках природний об'єкт (чи подія) заміщувався якимось доказом існування цього об'єкта, хоча й не давав можливості бачити його безпосередньо, як-от ментальний стан не можна спостерігати, але, коли людина зашарілася, то це свідчення того, що їй соромно, а якщо скривилася, то терпить біль.

Згадані вище ідеї були зародковими і ще не містили спроб витлумачити природу знака. Першими це роблять античні філософи, починаючи від Геракліта (V століття до Різдва Христового), і увесь подальший розвиток наукових поглядів на статус знака засвідчує, що він розглядався як двоїста або як троїста сутність. Якщо застосувати термін 'моделювання' до початкових описів знака, то за класифікацією Андерсон та Меррелла [12, р.10] це було вивчення засобів ('in' means-oriented *exploration*), яке в античних філософів переросло у спроби описати представлення (ends-oriented modeling 'of' *description and representation*), і лише після Локка та Ляйбніца набрало пояснювальної сили (goal-oriented modeling 'for' *explanation and simulation*) (виділення Н. Андрейчук). Більшість сучасних моделей знака належать до другого типу і є двоїстими або троїстими.

Троїсті моделі включають засіб представлення, предмет віднесення та спосіб інтерпретації (семантичний вимір). **Двоїсті моделі** ігнорують або вимір віднесення, або семантичний вимір. Двоїсті моделі іноді розгортаються в **тетраду** шляхом подальшого поділу двох на чотири компоненти (або площини) знака. Прикладом такого розширення діади до тетради є модель знака Єльмслева. В історії семіотики ці моделі не завжди чітко розмежовувалися, але завжди були дотичні до тлумачення значення (Таблиця 1). Деякі двоїсті моделі фактично зводяться до двох діад, як-от Локк розглядає дві потенційно незалежні діади: слова є знаками ідей, а ідеї є знаками речей.

³ У цьому дослідженні розглянуто лише надбання так званої "західної" культури без урахування здобутків теоретичного осмислення знака в кашмірському шиваїзмі, веденті, вченні Каббали та шкіл Махаяни, тобто у "східній" філософській думці.

Таблиця 1

Основні двоїсті моделі знака в історії наукової думки

Творці моделі	Складник 1	Складник 2
Августин (379)	знак (як річ)	інша річ (щось інше)
Гоббс (1640)	попередній досвід (<i>antecedent experience</i>)	наслідковий досвід (<i>consequent experience</i>)
Локк (1690)	поняття (<i>idea</i>) слово	річ поняття (<i>idea</i>)
Пор-Рояль (1685)	поняття про річ, що представляє	поняття про річ, що представлена
Соссюр	означене	означник
Ельмслев	вираження (форма і субстанція)	вміст (форма і субстанція)
Кассіер (1923)	конкретний чуттєвий знак	вміст, значення
Бюллер (1933)	представлення (конкретна річ)	значення
Якобсон (1959)	означувальне (<i>signans</i>)	означуване (<i>signatum</i>)

Троїсті моделі з'явилися ще у філософських системах античності й вони теж не є однорідними (Таблиця 2).

Таблиця 2

Основні троїсті моделі знака в історії наукової думки

Творці моделі	Складник 1	Складник 2	Складник 3
Платон (400 до Р.Х.)	звукова форма	поняття	річ
Аристотель (350 до Р.Х.)	звукова форма	“поруки душі”	річ
Стоїки (250 до Р.Х.)	звуки мови (<i>lekta</i>)	суб'єктивний вміст знака у свідомості (<i>lekton</i>)	реальний об'єкт чи подія
Бекон (1605)	слово	поняття	річ
Ляйбніц (1700)	позначення (<i>sign character</i>)	поняття	річ
Пірс (1867)	засіб представлення (<i>representamen</i>)	спосіб інтерпретації (<i>interpretant</i>)	об'єкт (<i>object</i>)
Гуссерль (1900)	вираження	значення	річ
Огден і Річардс (1923)	символ	думка чи віднесення	референт
Морріс (1938)	знаконосій (<i>sign-vehicle</i>)	вид або клас об'єктів (<i>designatum</i>)	ментальна репрезентація об'єкта (<i>significatum</i>)

Найбільш впливовими семіотичними доктринами ХХ століття стали теорії Соссюра та Пірса. Запропоновані ними моделі знака та знакодії (модель семіозису Чарльза Пірса) відносно до моделей третього типу. У мовознавстві вони стали визначальними для досліджень у парадигмі структуралізму (Соссюр) та когнітивно-дискурсивній парадигмі (Пірс). Зазначимо, що критерії, які обговорюються в контексті моделей знаків, є чинними стосовно типології моделей значення. Умберто Еко навіть вважає, що термін *Frege Bedeutung* (значення) нечіткий і його слід замінити терміном *Bezeichnung*

(означання). Він також наводить приклад Гуссерля, для якого знак означає (*bedeudet*) те, до чого відноситься, і означає (*bezeichnet*) річ [17, с. 360].

Яскравим прикладом перетину акту віднесення (дії знака) у семіотиці та семантичного тлумачення значення в семантиці є теорія семіозису Пірса та семантичний трикутник Огдена й Річардса. Троїста модель семіозису Чарльза Пірса значною мірою визначила тлумачення значення Огденом і Річардсом. Не погоджуюся з Крістіаном Банковим, що “простий семіотичний трикутник, який нерідко приписують Пірсові, є насправді витвором Ч. Огдена і А. Річардса” [13, с. 175]. Навпаки, їхня книга “Про значення значення” [23], що з’явилася в 1923 році⁴, була семіотично орієнтованою й несе виразний відбиток ідей Пірса. З цими ідеями авторів познайомила леді Вікторія Велбі (1837–1912) – непересічна постать в історії семантики та семіотики ХХ століття, яка зробила чималий внесок у розвиток семіотики, створивши теорію сигніфіки⁵. Леді Велбі народилася у 1837 році у знатній англійській родині й у 1861 стала фрейліною королеви, котра була її хрещеною матір’ю. Один із дослідників наукового спадку Велбі пізніше напише, що “ніщо не видається таким парадоксальним, як те, що фрейліна при дворі королеви Вікторії у 1860-х була оригінальною мислителькою і що половина професорів логіки та моральної філософії в Європі та англomовному світі вважали її довіреною особою та натхненником” [15, р. 17]. Листування Пірса та леді Велбі розпочалося в 1903 році й тривало до 1911 [14] (докладніше про історію цього листування див. [2]). Листом від 12 жовтня 1904 року, в якому Пірс тлумачить свою семіотичну доктрину, леді Велбі поділилася з друзями, серед яких Бертран Расселл⁶, Чарльз Кей Огден⁷ та Джон Кук Вілсон⁸. Отож вона ознайомила видатних тогочасних британських філософів із Пірсовою теорією знаків. Расселл оцінив її доволі критично, однак Огден, який у той час навчався в Кембріджі, став його палким прихильником і навіть включив

⁴ Перші тріади Пірса хронологічно передували її появі.

⁵ Вона була авторкою низки книг у царині філософії мови. Її перші публікації стосувалися питань богослов’я, зокрема інтерпретації Святого Письма. Перша книга *Links and Clues* (1881) пройшла майже непоміченою і, щоб з’ясувати причину цього, дослідниця звернулася до питань реторики та філософії. На кінець ХІХ ст. вона вже публікувала статті в провідних англійських наукових часописах того часу *Mind* і *The Monist*. Видала першу книгу з філософії *What is Meaning? Studies in the Development of Significance* у 1903, а згодом, у 1911, – *Significs and Language: The Articulate Form of Our Expressive and Interpretive Resources*. У тому ж році леді Велбі написала велику статтю для *Encyclopædia Britannica*, яку назвала *Significs*, бо таку назву вона дала своїй семантичній теорії. Також 1907 року вона написала книгу з питання категорії часу, що вийшла під назвою *Time As Derivative*.

⁶ Бертран Расселл (1872–1970) – видатний британський логік, філософ, математик та громадський діяч. Для філософії мови особливу вагу має його тлумачення “логічно досконалої мови”.

⁷ Чарльз Кей Огден (1872–1970) – відомий англійський філософ, літератор і мовознавець, редактор і перекладач. Підтримував реформу англійської мови і створив міжнародну штучну мову Basic English.

⁸ Джон Кук Вілсон (1849–1915) – професор логіки в Оксфорді, що відомий внеском у розвиток теорії знання. Був яскравим представником так званого “Оксфордського реалізму” у першій декаді ХХ століття.

уривки з листування до згаданої книги [23], яку написав у співавторстві з Айвором Амстронгом Річардсом, і яка привернула увагу англійської наукової спільноти до семіотичних ідей Пірса. Семантична теорія Огдена й Річардса пронизана переконанням, що жодна наука не має змоги вивчати значення безпосередньо, оскільки те, з чим ми маємо справу, занурене в теорію знаків та їхню інтерпретацію⁹. Свою теорію Огден та Річардс називають символізмом і тлумачать її як науку про зв'язок думок, слів та речей. Порівняно з широким епістемологічним проєктом Пірса, що спрямований на створення нової логічної системи для пояснення набуття знань через безперервний процес інтерпретації знаків, проєкт Огдена і Річардса є вужчим і зосереджується на прагматично орієнтованому описі мови задля покращення її повсякденного використання. Попри відмінності в обсязі та меті обидві моделі спрямовані на концептуалізацію елементів значення і є троїстими. Зазначимо, що Пірс ніколи не представляв тлумачення семіозису (дії знака) у вигляді графічної моделі. Рис. 1 показує можливий спосіб її візуалізації.

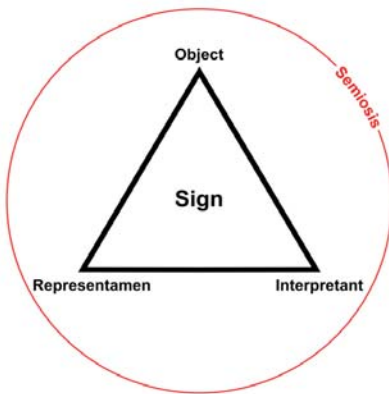

Рис. 1. Модель семіозису
Чарльза Пірса.

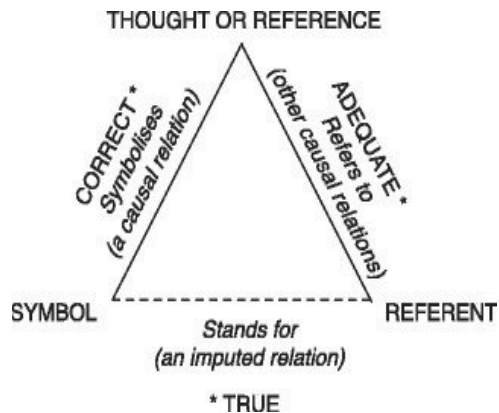

Рис. 2. Семантичний трикутник
Огдена-Річардса.

Щодо Огдена і Річардса, то вони створюють графічну модель, яка сьогодні відома як семантичний трикутник Огдена-Річардса, і коментують зв'язки вершин трикутника (Рис. 2 [23, р. 11]). У цьому трикутнику символи фіксують і забезпечують зв'язок між речами і думками (*direct and organize, record and communicate*), а думка (*reference*) спрямовується й упорядковується (*directed and organized*), а також фіксується й передається (*recorded and communicated*). Принципова відмінність досліджуваних моделей з погляду тлумачення процесу породження значення полягає в представленні зв'язку між складниками знака. Для Пірса значення не є безпосередньо притаманне знакові, а створюється в процесі семіозису, тобто дії чи впливу знака, що включає троїсте відношення засобу представлення (*representamen*), об'єкта (*object*) та способу інтерпретації (*interpretant*), і жодним чином не може бути розділене на дію між парами.

⁹ Це не нова ідея, оскільки про роль знаків у такому контексті говорив Августин ще в Середні віки (див. епіграф до цієї статті).

Для нього семіозис – це динамічний процес породження значення, яке постійно еволюціонує. Кожен спосіб інтерпретації (*interpretant*) є новим знаком, отож процес семіозису є нескінченним [24]. Семантичний трикутник Огдена-Річардса пояснює, як структурується і передається значення, а роль думки чи представлення (*thought or reference*) в цій моделі є статичною. Щодо об'єкта, то для Пірса він визначає спосіб інтерпретації, а у другій моделі відношення між символом та референтом є довільним узвичаєним зв'язком. Парадоксально, але протягом багатьох років “Значення значення” Огдена та Річардса слугувало основним і широко доступним джерелом для розуміння семіотичної думки Пірса, однак ненавмисно призвело до деякого спрощення його динамічної моделі.

Отже, зіставний аналіз знакових моделей є дієвим інструментом вивчення процесів генерування значення, а результат такого аналізу засвідчує нерозривний зв'язок семантики та загальної семіотики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Означання – надзвичайно важлива дія у процесі взаємодії людини зі світом. Людина діє, коли створює знаки речей. Уже в середні віки існувало розуміння, що коли слово *significare* застосовується до висловлення, то, з одного боку, означає дію з погляду того, хто утворює висловлення, а з іншого – відношення чи відповідність знака та означеного, тобто відповідність значенню [5, с. 213]. Отож зв'язок знака і значення, що виражається у динамічній взаємодії компонентів тріади *людина – світ – знакові системи* перетворює проблему тлумачення знака в ключове питання не лише семіотики, але й філософії, а впорядкування компонентів цієї моделі та їхньої взаємодії є визначальним для розвитку наукових знань загалом. Люди чинять вплив на реальність, застосовуючи знакові системи і створюють таким чином нову реальність, що змінює саму людину.

Загальна семіотика є не що інше як філософія мови, отож філософія мови, що включає філософську семантику, неодмінно торкається питань семіотики, зокрема **поняття моделей знака**. Останні пройшли довгий шлях розвитку і представлені двоїстими, троїстими і навіть чотириїстими моделями. Основні теорії значення, що сформувалися в контексті мовознавства та філософії мови (докладніше див. [27]) ґрунтуються здебільшого на типології знакових моделей. Проведене дослідження підтверджує, що є підстави виокремлювати теорії, які розглядають значення як сутність і як відношення між сутностями семіозису. Поділяючи твердження Морріса, що семантичний вимір є одним із вимірів семіозису та проаналізувавши співвідношення троїстої моделі семіозису Пірса та семантичний трикутник Огдена-Річардса, стверджуємо, що найважливіші аспекти теорії мовного значення укорінені в осягненні дії мовного знака – мовному семіозисі. Перспективним є подальше вивчення застосування семіотичних принципів для вивчення семантики іконічних, індексальних, метафоричних та метонімічних відношень у мові, а також потенціалу семіотичних моделей у царині логічної семантики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейчук Н. Виміри семіозису. Львів : ПАІС, 2021. 352 с.
2. Андрейчук Н. Відтворення термінологічних неологізмів Чарльза Пірса: міркування перекладача з приводу одного листа. *Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Том CCLXXVI. Праці Філологічної секції*. Львів, 2023. С. 447–460.
3. Єрмоленко С. С. Знакова структура мовної одиниці в комунікативно-епістемічній перспективі: дис ... д-ра філол. наук: 10.02.15 / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2007. 459 с.
4. Єрмоленко С. С. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць : монографія. Київ : Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2006. 384 с.
5. Кассен Б., Лож'є С., Де Лібера А., Роз'є-Каташ І., Спіноза Ж. Сенси, чуття. *Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей*, Т. І. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. С. 205–226.
6. Козлова Т. О. Іконічність у лексиці індоєвропейської прамови. Запоріжжя : Кругозір, 2015. 640 с.
7. Мартинюк А. П. Мовний знак. *Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. С. 78–91.
8. Огуй О. Д. Лінгвістична теорія знака в епістемологічному ракурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. № 62. С. 22–25.
9. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
10. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. П. Бажана, 2000. 750 с.
11. Українська мова. *Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів* / За ред. С. Я. Єрмоленка. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
12. Anderson M., Merrell F. Grounding figures and figuring grounds in semiotic modelling. *On semiotic modeling*. Berlin; New York : Mouton de Gruyter. 1991. P. 3–16.
13. Bankov K. Infinite Semiosis and resistance. *From Nature to Psyche*. Proceedings from the ISI International Semiotics Institute at Imatra. Semiotic Society of Finland, 2004. P. 175–181.
14. Charles S. Peirce's letters to Lady Welby / Ed. by I. C. Lieb. New Haven, Connecticut : Whitlock's, Inc., 1953. P. 7–14.
15. Chipchase P. Some account of the literary production of Lady Welby and her family. *Essays on Signifys. Papers presented on the occasion of the 150th anniversary of the birth of Victoria Lady Welby (1837–1912)* / Ed. H. W. Schmitz. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamin's Publishing Company, 1990. P. 17–60.
16. Clarke Jr. D. S. Principles of Semiotics. London and New York : Routledge and Kegan Paul, 1987. 164 p.
17. Eco U. From the Tree to the Labyrinth. Historical Studies on the Sign and Interpretation / Trans. by A. Oldcorn. Cambridge, Massachusettes; London, England : Harvard University Press, 2014. 612 p.
18. Eco U. Semiotics and the Philosophy of Language. Bloomington & Indianapolis : Indiana University Press, 1984. 242 p.
19. Frege G. Sense and Reference. *The Philosophical Review*. 1948. Vol. 57. No. 3. P. 209–230.
20. Husserl E. On the logic of signs (semiotic). *Early Writings in the Philosophy of Logic and Mathematics* / trans. D. Willard. *Collected Works* / B. Rudolf (ed.) in 5 vols. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers. 1994. Vol. 5. P. 20–51.
21. Lyons. J. Linguistic Semantics: An Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 367 p.

22. Nöth W. Handbook of Semiotics. Bloomington, IN : Indiana University Press, 1995. 576 p.
23. Ogden C. K., Richards I. A. The Meaning of Meaning. London : Kegan Paul, Trubner & Co. Ltd.; New York : Harcourt, Brace & Company, Inc., 1930. 363 p.
24. Peirce Ch. Some consequences of Four Incapacities. *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings*/ N. Houser and Ch. Kloesel (eds). Vol. 1. Bloomington : Indiana University Press, 1992. P. 28–55.
25. Quine W.V.O. The Problem of Meaning in Linguistics. *From a Logical Point of View* / Ed. W.V. O. Quine. Cambridge : Harvard University Press, 1953. P. 47–64.
26. Russell B. The Problems of Philosophy. New York : Henry Holt and Company; London : Williams and Norgate, 1912. 255 p.
27. Schaff A. Introduction to Semantics / trans. by O. Wojtasiewicz. Oxford, New York : Pergamon Press, 1962. 395 p.
28. Schlosser M. Agency. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition) / E. N. Zalta (ed.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/agency/>.
29. Wittgenstein L. Tractatus Logico-Philosophicus / trans. by D. F. Pears and B. F. McGuiness. New York : The Humanities Press, Inc., 1961. 166 p.

REFERENCES

1. Andreichuk N. Vymiry semiozysu [Dimensions of semiosis]. Lviv : PAIS, 2021. 352 s.
2. Andreichuk N. Vidtvorennia terminolohichnykh neolohizmiv Charlza Pirsra: mirkuvannia perekkladacha z pryvodu odnogo lysta [Reproduction of terminological neologisms of Charles Peirce: the translator's reflections on one letter]. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka. Tom CCLXXVI. Pratsi Filolohichnoi sekti*. Lviv, 2023. S. 447–460.
3. Iermolenko S. S. Znakova struktura movnoi odynytsi v komunikatyvno-epistemichnii perspektyvi [The sign structure of a linguistic unit in a communicative-epistemic perspective]: dys ... d-ra. filol. nauk: 10.02.15 / Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy, 2007. 459 s.
4. Iermolenko S. S. Movne modeliuvannia diisnosti i znakova struktura movnykh odynyts [Linguistic modeling of reality and the sign structure of linguistic units] : monohrafiia. Kyiv : Vydavn. Dim Dmytra Buraho, 2006. 384 s.
5. Kassen B., Lozh'ie S., De Libera A., Roz'ie-Katash I., Spinoza Zh. Sens, chuttia [Sense, sensibility]. *Yevropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei*, T. I. Kyiv : DUKh I LITERA, 2011. S. 205–226.
6. Kozlova T.O. Ikonichnist u leksytsi indoievropeiskoi pramovy [Iconicity in the vocabulary of the Indo-European proto-language]. Zaporizhzhia : Kruhozir, 2015. 640 s.
7. Martyniuk A. P. Movnyi znak [Lingual sign]. *Slovnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky*. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina, 2011. S. 78–91.
8. Ohui O. D. Linhvistychna teoriia znaka v epistemolohichnomu rakursi [Linguistic theory of the sign in an epistemological perspective]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2012. № 62. S. 22–25.
9. Selivanova O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern Linguistics: A Terminological Encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K, 2006. 716 s.
10. Ukrainska mova: Entsyklopediia [Modern Linguistics: A Terminological Encyclopedia] / Redkol.: V. M. Rusanivskiy, O. O. Taranenko, M. P. Ziabliuktain. Kyiv : Vyd-vo "Ukr. entsykl." im. M. P. Bazhana, 2000. 750 s.
11. Ukrainska mova. *Korotkyi tlumachnyi slovnyk linhvistychnykh terminiv* [Ukrainian Language. A Concise Explanatory Dictionary of Linguistic Terms] / za red. S. Ia. Yermolenka. Kyiv : Lybid, 2001. 224 s.

12. Anderson M., Merrell F. Grounding figures and figuring grounds in semiotic modelling. *On semiotic modeling*. Berlin; New York : Mouton de Gruyter. 1991. P. 3–16.
13. Bankov K. Infinite Semiosis and resistance. *From Nature to Psyche*. Proceedings from the ISI International Semiotics Institute at Imatra. Semiotic Society of Finland, 2004. P. 175–181.
14. Charles S. Peirce's letters to Lady Welby / Ed. by I. C. Lieb. New Haven, Connecticut : Whitlock's, Inc., 1953. P. 7–14.
15. Chipchase P. Some account of the literary production of Lady Welby and her family. *Essays on Significs. Papers presented on the occasion of the 150th anniversary of the birth of Victoria Lady Welby (1837–1912)* / Ed. H. W. Schmitz. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamin's Publishing Company, 1990. P. 17–60.
16. Clarke Jr. D. S. Principles of Semiotics. London and New York : Routledge and Kegan Paul, 1987. 164 p.
17. Eco U. From the Tree to the Labyrinth. Historical Studies on the Sign and Interpretation / Trans. by A. Oldcorn. Cambridge, Massachusetts; London, England : Harvard University Press, 2014. 612 p.
18. Eco U. Semiotics and the Philosophy of Language. Bloomington & Indianapolis : Indiana University Press, 1984. 242 p.
19. Frege G. Sense and Reference. *The Philosophical Review*. 1948. Vol. 57. No. 3. P. 209–230.
20. Husserl E. On the logic of signs (semiotic). *Early Writings in the Philosophy of Logic and Mathematics* / trans. D. Willard. *Collected Works* / B. Rudolf (ed.) in 5 vols. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers. 1994. Vol. 5. P. 20–51.
21. Lyons. J. Linguistic Semantics: An Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 367 p.
22. Nöth W. Handbook of Semiotics. Bloomington, IN : Indiana University Press, 1995. 576 p.
23. Ogden C. K., Richards I. A. The Meaning of Meaning. London : Kegan Paul, Trubner & Co. Ltd.; New York : Harcourt, Brace & Company, Inc., 1930. 363 p.
24. Peirce Ch. Some consequences of Four Incapacities. *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / N. Houser and Ch. Kloesel (eds). Vol. 1. Bloomington : Indiana University Press, 1992. P. 28–55.
25. Quine W.V.O. The Problem of Meaning in Linguistics. *From a Logical Point of View* / Ed. W.V. O. Quine. Cambridge : Harvard University Press, 1953. P. 47–64.
30. Russell B. The Problems of Philosophy. New York : Henry Holt and Company; London: Williams and Norgate, 1912. 255 p.
31. Schaff A. Introduction to Semantics / trans. by O. Wojtasiewicz. Oxford, New York : Pergamon Press, 1962. 395 p.
32. Schlosser M. Agency. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition) / E. N. Zalta (ed.). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/agency/>.
33. Wittgenstein L. Tractatus Logico-Philosophicus / trans. by D. F. Pears and B. F. McGuinness. New York : The Humanities Press, Inc., 1961. 166 p.

Стаття надійшла до редколегії 17.06.2025

Прийнята до друку 02.07.2025

THE EXPLANATORY POWER OF SEMIOTIC MODELING: AN ATTEMPT OF A SEMIOTICIAN TO PENETRATE INTO THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE

Nadiia Andreichuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
nadiya.andreychuk@lnu.edu.ua*

The paper focuses on the crucial role that philosophy and science have not failed to stress: the role of the semiotic lens in the constitution of a general theory of meaning. It presents another attempt of a semiotician to pay a visit to the territory of semantics and to show the origin of some controversies arising from different solutions to basic problems. As the constitutive center of any semiotic enterprise is the interrogation of the fundamental matrix of the sign, the discussion is centered on the three basic claims: firstly, *a* general semiotics is nothing else but *a* philosophy of language and the ‘good’ philosophies of language are concerned with the semiotic questions; secondly, contemporary semiotics faces the same challenges as the theory of language and communication and the challenge is to gain intellectual mastery of different facets of the phenomenon of meaning; thirdly, reflection on the graphical models of signs represented by semiotic triangles can provide an explicit evaluation of the way that scholarship in semiotics affects semantics.

Some decisive implications are difficult to perceive except retrospectively; thus, the first claim is substantiated by showing how from the time of the inferential theory of the Stoics to the present-day theories of semiosis, the semiotic enterprise has always been aimed at finding scientific abstraction in posing the sign and in so doing, allowing the constitution of science (including linguistic science) as systematization and formalization.

The second claim emphasizes the absence of a neutral conceptual framework within which to conduct the comparison of the semantic theories. Our choice of which theories to compare is justified by focusing on those where ends-oriented modeling of description and representation (Anderson, Merrell 1991) results in the ability to explain the relation of three basic components of all phenomena of signification including language.

The third claim consists in discussing the impact of the Peircean triadic model on the semantic triangle of Ogden and Richards and how the latter was “motivated” by the former.

The paper seeks to outline a theoretical framework for creating ‘semiosis theory’ of meaning proceeding from the conviction that any semantic theory is incomplete without a full appreciation of semiosis as (paraphrasing Eco) semantic entities exist only insofar as they have been semiotically posited.

Key words: semiotics, semantics, sign, modelling, semantic triangle of Ogden and Richards, Charles Peirce.